

Lunds universitet
Sociologiska institutionen

Temporalitet & styrbarhet

- **omställningsmöjligheter i en era av kris och kontingens**

Författare: Tomas Johansson
Magisteruppsats: SOCM13, 15 hp
Höstterminen 2012
Handledare: Carl-Göran Heidegren

Abstrakt

Författare: Tomas Johansson

Titel: *Temporalitet & styrbarhet - omställningsmöjligheter i en era av kris och kontingens*

Magisteruppsats: SOCM13, 15 hp. Sociologiska institutionen. Höstterminen 2012

Handledare: Carl-Göran Heidegren

Sammanfattning: uppsatsen behandlar frågan om den samhälleliga styrbarhetens möjlighet och problematiseras i enlighet med samhällets ökande förändringsbenägenhet och känslan av att samhället accelererar okontrollerbart. Den observationen har fått många forskare och kulturteoretiker att tala om samhället som en kontingenskultur där både erfarenhet och förväntan grumlans, där det inte finns en stabil och pålitlig grund att basera sina antaganden på, eller ta avstamp i för hanterandet av samhälleliga problem. Styrbarhetens möjligheter och problem appliceras på den ekologiska och den sociala krisen (klimatfrågan och arbetslösheten), dessa behandlas som ett integrerat problem.

Syfte: det grundläggande syftet med undersökningen är att blottlägga negligerade perspektiv samt att argumentera för att problemformuleringen i sig behöver fördjupas, för uppkomsten av framtida mer reflexiva och effektiva studier och strategier. Metoden är att argumentera genom nyckeltexter: att beskriva problemets komplexitet, identifiera strukturella motsättningar och att därefter försöka vaska fram incitament som i sig själva utgör en antilogik och ett bidrag till lösningar av det integrerade problemet.

Upplägget är att identifiera accelerationens och förändringsbenägenhetens orsaker, att diskutera styrets former samt att med hjälp av en tidsdiagnostik identifiera nämnda incitament. Uppsatsen har två delar. Del I syftar till att konkretisera problemets fulla komplexitet. Del II syftar till att, grundat på teorin och empirin, ge förslag till lösningar.

Slutsatser och resultat är att kontingens snarare än accelerationen är det stora problemet. Vardagslivets struktur upprätthåller en ekologiskt och socialt ohållbar situation, idéer och natursyn är sekundära. Av avgörande vikt är att förstå problemet genom en i temporaliteten grundad analys, detta för att göra åtgärdsalternativen verkningsfulla.

Nyckelord: Social acceleration, förändringsbenägenhet, styrbarhet, hållbarhet, arbete, kontingens, abstraktion.

Innehållsförteckning

Abstrakt	I
Nyckelord	I
Innehållsförteckning	II
Inledning	1
Del I – Social temporalitet & styrbarhetens möjlighet	3
Kapitalism och modernitet – ständig förnyelse, evig återupprepning	4
Kreativ förstörelse och kapitalets omslagstid	5
Kontroll och informalitet	7
Ekonomins finansialisering – hastighetsstegring och stagnationsrisk	8
Social acceleration som självgenererande process	10
Styrbarhetens möjlighet – dikterad av hastighet eller kontingens?	15
Styrbarhetens former	16
Governance	17
Institutionen, rationaliteten och förnuftet	18
Del II – Tidsdiagnostik & vägar framåt	20
Kritik av arbetet – för en ny slags modernitetskritik	22
Slutdiskussion	23
Sammanfattning	26
Anförd litteratur	27

Inledning Sociologen Bruce Podobnik har i studien *Global energy shifts* analyserat historiska globala energiskiften i ett sociologiskt perspektiv. Podobnik beskriver på ett intressant sätt dess sociala dynamik och beskriver energisystem som *sociala system*, periodiserade som *energiregimer*. Slutsatsen är att globala energiskiften historiskt sett inträffat inom loppet av ett halvt sekel, att det finns exempel på aktivt styrda förändringar där regeringars ageranden varit outhållbara samt exempel på energiformer som vuxit fram oberoende av det formellt institutionella styret, i kraft av sin egen effektivitet och konkurrenskraft. Det mynnar ut i det positiva scenariot om ett framtida ännu snabbare energiskifte relaterat till nödvändigheten som klimatförändringen ställer och baserat på den förhöjda graden av rent logistiska, teknologiska och kommunikativa möjligheter. Scenariot och dynamiken är intressanta men det finns en dimension som Podobnik saknar, och för den delen debatten i sin helhet: det är problematiserandet av den sociala tiden. Analyser och problemformuleringar saknar ofta en temporal dimension där den historiska analogin tas för given i ett tänkesätt som sluter sig till hållningen att det som hänt förut måste kunna hända igen, eller som förutsätter att styrbarheten i sista hand handlar om politisk vilja och grad av konsensus. Eftersom scenariot är inlemmat i *framtiden* och eftersom *tiden själv*, som ofta framställs som ödesmättad och knapp, är en egen variabel i klimatdebatten kommer den här uppsatsen att applicera samhällsvetenskaplig och sociologisk teori om tiden i ett *socio-temporalt perspektiv*. Härtill kan vi lika väl tala om *temporala regimer* såväl som energiregimer.

Uppsatsen ämnar blottlägga att det problem som styrbarheten vägs emot dels är historiskt unikt, vilket gör analogierna med det förflutna verkningslösa, och dessutom förs argumentet att styrbarhetens objektiva möjlighet genomgått förändringar, att en accelererande förändringsbenägenhet och tilltagande kontingens kastar en skugga över framtiden, som framstår som riktninglös och slumpartad. Detta är accelerationens problem. Vid sidan av det verkar tröghetens problem, att de institutioner som är skapade att styra utvecklingen inte förmår fånga den längre. Teorin om styrbarheten kommer att appliceras på den ekologiska och den sociala krisen som *ett integrerat problem*, mot det problemets tyngd undersöks styrbarhetens möjligheter. Uppsatsen utgörs av två delar. I del I behandlas den sociala tiden. Fokus ligger på accelerationens respektive tröghetens orsaker med särskild inriktning på ekonomiska, tekniska och kulturella frågor. Styrbarhetens former och möjlighet analyseras med tonvikt på nödvändigheten av att analysera den ekologiska och den ekonomiska krisen på ett integrerat sätt. I problemformuleringen spelar *institutionen* en avgörande roll. Dels det traditionella statscentrerade styret och dels governance-systemet

som ett exempel på en institutionaliserad företeelse i betydelsen av informella sedvänjor och normer, även det strukturerar beteenden och etablerar konventioner. En tredje slags institution är *arbetssamhället* – arbetet som den mest vardagliga, normerande och integrerande företeelsen i samhällslivet – men också i betraktelse av arbetet som en integrerad del i ett *institutionellt system* där flertalet institutioner tillsammans utgör ”en relativt avgränsad enhet av ömsesidigt beroende” med ”samverkande delar.”¹ Det kommer således att röra sig om olika slags institutioner och institutionaliserade praktiker, vilket läsaren ombeds vara uppmärksam på. I del två görs ett försök att formulera en *tidsdiagnostik* beträffande samtidens beskaffenhet, om de systemimperativ som genererat och upprätthåller den ordning som en växande skara kritiker ser som ekologiskt och socialt ohållbar. Det mynnar ut i en slutdiskussion som syftar till att införa undanträngda perspektiv och en modernitetskritik som uppmärksammar en förespeglad historisk linjäritet. Mot bakgrund av *kritiken mot arbetet* ämnar diskussionen ge förslag på en mer socialt och ekologiskt hållbar organisation och administration av det vardagliga livets struktur.

I den tidigare forskningen finns flera utmärkande författare. Reinhart Koselleck är en given referens som historiserat tidsbegreppet och tidens acceleration. Dohrn-van Rossum har genom digra grävningar i arkiven identifierat olika kulturers relation till tiden och i många fall lyckats bringa klarhet i tidigare antaganden och feluppfattningar. Detsamma gäller den äldre och banbrytande sociologen Lewis Mumford, som vunnit evig status genom sitt upphöjande av klockan och den abstrakta tiden som industrialiseringens nyckelmaskin. Paul Virilio är en samtida storhet som med fenomenologiska perspektiv blivit förknippad som en hastighetsteoretiker, och som uppmärksammat etiska dimensioner och maktförhållanden inom temporalitetens sfär. Michel Foucault kan läggas till den listan av författare som analyserat maktperspektivet, liksom historikern E.P Thompson. Inom den samtida sociologin har John Urry utmärkt sig för uppmärksammandet av temporaliteten. Forskningsfältet *Social acceleration* under inflytande av framförallt Hartmut Rosa har systematiserat studiet genom en inkorporering av inte bara sociologin utan även kulturens avlagringar och självbedömningar. Kulturgeografen David Harvey har flitigt argumenterat för att behandla både rum och tid i den ekonomiska kritiken. Sociologerna Carl-Göran Heidegren och Bo Isenberg har sysselsatt sig med tidsdiagnostik respektive moderniteten som kontingenskultur, några av dessa och ytterligare andra förekommer i undersökningen som syftar till att syntetisera de olika perspektiven, fördjupa problematiken och att försöka

¹ Alltså: ”ett samhälles ekonomiska sfär med olika typer av industrier, banker, aktiemarknad, arbetsmarknad, fackföreningar, myndigheter, lagtext etc.”, för att rådfråga nationalencyklopedins definition.

finna lindringar. Ett komplext, dynamiskt, förändringsbenäget socialt *rum*, en svårligen anteciperad *tid*, dessa är undersökningens omfamnade problem. Syftet är genomförandet av en konstruktiv kritik som uppklarar negligerade problem. Den övergripande idén är att det finns undanträngda teoretiska perspektiv utan vilkas integration åtgärdsalternativen förblir oförmögna att skapa ett konstruktivt nytt samhälle, utan vilka förhållandena reproduceras i en historielös tid till följd av den rådande logiken. Med empiri och teori problematiseras vedertagna uppfattningar och förväntningar om samhällets rörelse och påverkbarhet och genom den kritiken tillförs nya perspektiv för kvalitativ förändring. Metoden är att argumentera genom valda nyckeltexter, konstatera motsättningar och vaska fram beröringspunkter. Fokus är på integrationen av den ekologiska och den ekonomiska krisen, självmotsättningen där det ena problemets ljusning förmörkar det andras möjlighet. Syftet är vidare att kontrastera det rationella mot det förnuftiga med målet att finna strukturella incitament som i egen kraft förmår lindra de samfälliga krisernas verkningar.

I – Social temporalitet & Styrbarhetens möjlighet

Tiden är intimt sammanknippad med klimatdebatten. Huruvida de ekologiska förutsättningarna kommer att upprätthållas handlar om att komma tillrätta med problemet *i tid*. Samtidens levnadssätt och drivmedel projicerat i framtiden är problemet som riskerar en kontrollförlust, s.k. ”tipping points”, att den antropogena klimatförändringen genererar en förvärrad situation och som då skulle föra utvecklingen bortom bristningsgränsen för vad man anser kunna kontrollera. Inom klimatforskningen finns en bred överensstämmelse att smärtgränsen, dvs. den grad av uppvärmning som ekosystemet kan hantera *utan alltför stora negativa konsekvenser* går vid 2 °C (jämfört med förindustriell medeltemperatur). Därav ”tvågradersmålet”, att med hjälp av strategiska satsningar på en mängd områden inom teknik, ekonomi och mer allmän samhällspåverkan (livsstils-, beteende- och mentalitetspåverkan) verka för att hamna under denna smärtgräns. Bortom graden tilltar osäkerheten liksom styrbarhetens möjlighet. Det är en fråga om kontroll. Detta är det mest uppenbara perspektiv inom vilken tiden figurerar i klimat- och energidebatten. Men sällan överblickat i djupare sammanhang är att *tiden* på ett sätt också är *social*. Det finns en samhällelig tid vilket ger en socio-temporal kontext och precis som det finns en rädsla inför kontrollförlust p.g.a. skenande klimatförändringar, finns även observationen att tiden går snabbare och snabbare och att detta undergräver möjligheten till långtidsmotiverad samhällsstyrning. Det är svårt att analysera samhället när *samhället självt framstår som mer och mer förändringsbenäget*. Vi skall, med nyckelord om *kontroll*, *kontingens* och *abstraktion*, försöka förklara detta fenomen.

Kapitalism och modernitet – ständig förnyelse, evig återupprepning

Ett obestridligt drag av moderniteten och i synnerhet senmoderniteten är den utspridda känslan att allt förändras och att nästintill ”allt” går snabbare. Det är en slags förskjutning som är i rörelse, en acceleration som gör det hittillsvarande överspelat och som grumlar samtidsens förlopp i sin utsträckning mot en öppen och osäker framtid. Detta kan begreppsliggöras med en eskalerad grad av samhällslig *förändringsbenägenhet* och *komplexitet*. Men det finns också den tillsynes ologiska observationen att samtidigt som allt förändras är allt i grunden detsamma, det handlar om yt- och grundfenomen, om ständig förnyelse och evig återupprepning. Kapitalismens genomslag och den industriella revolutionen spelar huvudrollen av *det stora språnget*. Utmärkande är ekonomins förmåga att expandera kumulativt inte bara inom den specifika verksamheten (handel, finans och enskild manufaktur/industri) utan även i större omfattning, som hur den mekaniska produktionen inom textilindustrin sprids till alla former av produktion och finanserna utvecklas från att vara ett hjälpmedel för annan handel till att bli en egen del i en diversifierad verksamhet som sammanbinder en rad områden som tillverkning, konsumtion, statsfinanser, aktiehandel, försäkringsbranschen, spekulering och genom utveckling av finanstekniken som sådan, derivathandeln. Utöver detta verkar en accelererande månghundraårig process av varufiering av allmänningar och självhushållande praktiker; en rörelse mot kapitalismens allomfattande utbredning. På detta sätt historiserar statsvetaren William H. Sewell, Jr. utvecklingen som ett mångfaldigande av händelser, abstraktionens tilltagande, och som ett grumlande av historiens långsiktiga *riktning* i artikeln *The temporalities of capitalism*. (Sewell, 2008).

Sewell vänder sig mot det dominerande sättet att ”upptäcka” och applicera generaliserande kausalitetsförhållanden. Kapitalismens temporalitet är unik i den meningen att den har drag som tycks undfly historiens logik, den är både ständig förändring och monotont upprepande. Enkla exempel på förändringen är ”nyhetens” centrala position i den kapitalistiska ekonomin, produktens krav att attrahera. Upprepningen, det repetitiva, är å andra sidan affärscykelns (the business cycle) eller produktens uppgång och fall. Utvecklingen kan dock periodiseras. Innan 1800-talet var det framförallt klimatrelaterade fluktuationer som bestämde tillväxt och nedgång genom skördarnas utfall men under 1700-talets lopp hade internaliserade fluktuationer börjat uppträda, immanenta i ekonomin. Vid 1800-talets mitt kom affärscykeln att överta skördens roll som orsaken till fluktuation inom produktion och sysselsättning. Den förkapitalistiska och den demografiska *orörliga historien* var till ända. Där en gång naturen ställde gränserna överskreds dessa, med tekniken, och den nya lagen bestämdes av konkurrens och ackumulation för ackumulationens skull.

Expansionen som sådan är given men den faktiska riktningen är ytterst kontingent. Avsaknaden av expansionsmönstrets förutsägbarhet är konstitutivt för kapitalets dynamik, vilket beskrivs i det kommunistiska manifestet, i Marx och Engels koncisa formulering om kapitalismens transformation av samhället och moderniteten som sådan: ”allt fast förflyktigas.” Detta gör att människan ständigt måste vara på sin vakt. Det är en prägel av *moderniteten som rastlöshet* som i sig uttrycks i en självmotsägelse: begär efter förändring och rädsla för vad den för med sig, och det sker i ytterligare en dubbelform, i samexistensen av det reala och det abstrakta: “Endless accumulation of capital keeps everyone on edge; it has a nihilistic tendency that is alternately or simultaneously liberating and terrifying. This pattern of highly contingent and eventful but globally inexorable expansion of capital points to a tendency that is.../ real, palpable and powerful but *abstract*.” (Sewell, 2008: 524)

Med stöd av Georg Lukács och Moishe Postone, som tidigare utforskat ämnet, hävdar Sewell att denna abstrakta karaktär, *abstraktheten*, är ett utmärkande drag för kapitalismen som sådan. Det grundar sig i kapitalets indifferens för sättet det förmerar sig genom, ackumulation för ackumulationens skull och hur detta är en fundamental lag. Det genererade mervärdets nytta överskrider själva produktens nytta. Denna företeelse göder betingelserna för dynamiken av real abstraktion och det accelererar samhället (nyheten, tillväxten, nödvändigheten att förvandla pengar till kapital i cirkulationen) men samtidigt existerar en ”märklig stillhet”, en *stillhet-i-rörelse*. ”Everything is exchangeable for everything else because the money form is a universal equivalent. There is constant movement, but the movement is constantly repetitive”, dvs. *Kapitalet har ingen historia* eftersom dess logik alltid är en och densamma, som Louis Althusser hävdade härtill (Ibid.). Samtidigt som kapitalistens tid är irreversibel (enskilda går under) är kapitalismens tid reversibel (den enes död är den andres bröd). Individerna är enbart bärare av en social relation och denna roll övertas av en annan. Kapitalismens temporalitet, analyserad på detta vis, är både expansiv och riktninglös, ”hyper eventful but monotonously repetitive”, (Ibid: 526 f.) vilket gör att den nära förestående framtiden enkelt kan siktas (expansionens nära riktning utefter marknadsanalys) men den långsiktiga överskådligheten blir alltmer avlägsen i takt med att abstraktheten tilltar, denna ”genuinely weird temporality” som kapitalismen besitter är unik och saknar historisk jämförelse, den vilar på Joseph Schumpeters sanningsägande motsägelse om ”kreativ förstörelse.”

Kreativ förstörelse och kapitalets omslagstid Kreativ förstörelse förklarar väl dubbelheten Sewell koncentrerar sig på (det samtida irreversibla/reversibla). Det moderna

industrisamhället, den fordistisk-keynesianska modellen, möjliggjordes av andra världskrigets destruktion men kreativ förstörelse är inte bara våldsamma händelser som krig utan även företeelser som *varufiering* av allmänningar liksom självhushållande praktiker samt det enkla bruksvärdebaserade utbytet. Kreativ förstörelse som företeelse är på så sätt central för accelerationen av ekonomin som helhet och påverkar även samhällets rumsliga utformning, den omskapar livsvärlden. Kulturgeografen David Harvey har ofta uppmärksammat denna betydelse men också poängterat vikten av att inte överdriva vare sig individens roll (den kreativa entreprenören) eller tillfälligheten (kriget, katastrofen). Det vore att negligera de mer djupliggande strukturella drivkrafterna, orsaken till varför kapitalismen är tillväxtorienterad och *teknologiskt dynamisk* i sig själv. Det är inte så att tillfällena av förstörelse rubbar en jämviktsnorm, kapitalismen kan inte balanseras i ett jämviktsläge eftersom det innebär stagnation, vilket är fatalt. "Interrupt, slow down or, even worse, suspend the flow and we encounter a crisis of capitalism in which daily life can no longer go on in the style to which we have become accustomed." Ännu mer koncist: "When the blood flow stops the body dies." (Harvey, 2010: vi f.).

Denna *lag* relaterar Harvey till Marx' framställning av kapitalets *omslagstid* (*Turnover Time*).² Det och analysen av *kapitalet som process* förklarar varför samhällets tid och rum undergått så omfattande förändringar i detta produktionssätts regim. För att kapitalet skall kunna ackumuleras måste överskottet av försäljningen (det som återstår när de reproduktiva kostnaderna är betalda, som löner, kostnad för maskineri, transporter etc.) förvandlas från pengar till kapital. Pengar blir till kapital när de *cirkulerar*, när pengar återinvesteras för att skapa mer pengar, vilket förmeras i ytterligare förmerat kapital, ad infinitum. På så vis är expansion nödvändig och kapital skall med andra ord förstås som en *process* och inte ett ting. Noel Castree anmärker i artikeln *The Spatio-temporality of Capitalism* hur det påståendet omedelbart *likställer kapitalet med tid och förändring*. (Castree, 2009: 37). Det är kontinuiteten i cirkulationsprocessen som är central och det finns starka incitament att verka för en hastighetsstegring av cirkulationen, att minimera kapitalets *omslagstid*, eftersom det tenderar att generera större profiter. Om tillväxten avstannar kommer värdet med nödvändighet att devalveras. Hastighetsökningen som immanent incitament står på så vis i direkt förbindelse med världens rumsliga förändringar; teknologisk innovation, transport- och kommunikationssektorns omvandlingar, flödet av varor och arbetskraft.

² "The time taken to produce a completed commodity is called the 'production period'. The time taken to realize the value embodied in the commodity through the exchange process is called the 'circulation time'. The 'turnover time' of capital is the time taken for the value of a given capital to be realized through production and exchange – it is, then, the sum of the production period and circulation time." (Harvey, 2006: 62)

Världen omskapas genom denna process. Harvey behandlar det med hjälp av begreppet *time-space compression*, definierat som “a world in which capital moves faster and faster and where distances of interaction are compressed” (Harvey, 2010: 158), det Marx kallade ”tidens förintelse av rummet”, är ”helt i enlighet med kapitalackumulationens grundläggande lagar.” (Harvey, 2009). Den senaste revolutionen av denna tidens förintelse av rummet är den sentida globaliseringen som inleddes på 1960-talet och accelererade på 1970- och 1980-talen genom samverkan av teknologiska, organisatoriska och institutionella förändringar. Sammantaget genererade de ett globalt komplex utan motstycke: en ofantlig hastighetsökning av både *materiella* (varor) och *immateriella* (kommunikation, elektroniska pengar) *processer*. Dessa förändringar skapade historia i den mån kapitalismens vardagliga operationer förändrades på ytan men rörande ackumulationens logik är ingenting reellt nytt.

Kontroll och informalitet

Acceleration sker i vågor med nya drivmedel och produktionstekniker. Samverkan av tekniska, sociala och ekonomiska förändringar har knuffat hela samhällsutvecklingen. Utvecklingen som sådan har skapat en samhälleligt tilltagande komplexitet, en stigande grad av abstraktion och informalitet. Sociologen James R. Beniger var tidig med att betrakta utvecklingen från industrialismen och framåt som en *kontrollkris*, hastighetsökningen av de materiella processerna och ekonomin genererar ett större kontrollbehov och i takt med att utvecklingen eskalerar krymper kontrollmöjligheten (Beniger, 1986: 169 f.). Detta tema är en central del i modernitetskritiken, gammal som ung. Tanken om kontrollbrist har ledsagat moderniteten som sådan. Marshall Berman exemplifierar detta med faustgestalten. Den ”långhårige”, dvs. den intellektuelle icke-konformisten som förlorar kontrollen ”över sin själs krafter, som därmed börjar leva ett dynamiskt och starkt explosivt egenliv.” (Berman, 2001: 35). ”I begynnelsen var *handling*”, så omskriver Goethes Faust Johannesevangeliets första mening (I begynnelsen var Ordet). Denne Faust, skaparen, utvecklaren, som i sitt arbete stöter på förstörelsens källa generaliseras till en faustisk utvecklingsmodell, menar Berman. 1800-talets gestalter socialiseras under 1900-talet genom de storskaliga planerna och framstegen: transportsystemet, energisystemet, erövring av luften och expansion i rymden t.ex. Det faustiskas generalisering har genom utvecklingsmodellen som ett ”det moderna livets grundläggande fakta” gjort att vi alla idag är ”långhåriga.” (Berman, 2001: 82). 1970-talets kriser, inte minst kärnkraftshaveriet, innebar att kritiken i denna form kom tillbaka med den beklämmande insikten att samhällets utsatthet var förhöjd till följd av det ökade beroendet av de tekniska och ekonomiska systemen. Bo Isenberg gör, i *Överflöd och ofullbordan – Essä om det moderna*, en djupdykning i frågan om

det modernas och sociologins brottningar med denna förlustupplevelse. Förlust av kontroll över skeendena men också av känslorna, själslivets orientering i en förändringsbenägen värld. *Kris* är ett nyckelbegrepp. Begreppet är ledsagande för det moderna självt. Det har handlat om sedernas, privilegiernas, värdenas, politikens, ideologins, demokratin, rättstatens, det socialas, subjektets och sanningens kris. Det som ledde Weber till slutsatsen att sociologins uppgift ”i egenskap av krisens barn” bestod i att analysera ”en sönderfallande religion, relativiserade sanningar, tömda meningar.” (Isenberg, 2001: 60). Tönnies delade upp samhället i ett *Gemeinschaft* och ett *Gesellschaft* (det organiska varaktiga mot den nya tidens rörelse mot det mekaniska, artefaktens intrång, det tillfälliga och fiktiva). Lukács beskrev ett tillstånd av transcendent hemlöshet (*transzendente Heimatlosigkeit*); Hans Sedlmayr händelsen av en ”ohygglig inre katastrof”; Makropoulos ett ontologiskt undantagstillstånd (*ontologischer Ausnahmezustand*), undantaget som ”regel.” (Ibid: 60 ff.) Det är ”världen som räkneexempel” som beskrivs. En målrational krampaktig strävan som i Webers ord förs av ”fackmänniskor utan ande, njutningsmänniskor utan hjärta.” (Ibid: 143). Det är samhället som arbetskultur som, enligt Simmel, söndrar livet. Det är vetenskapssamhällets fetischkaraktär – ”metodens tomgång” – och penningen som symbol för den moderna tiden, som medierar mer eller mindre varje interaktion och handling, som förvandlar varje relation och handling ”till transaktioner” och som sker i storstadens cyniska och intellektualiserade liv genom individualiseringsprocessen. (Ibid: 149 f.). Detta är variationer på det *kontingenta*, det tillfälliga, det som inte är av nödvändighet och lika gärna kunde vara annorlunda beskaffat. Det är det moderna som *permanent kris och förnyelse* där det inte längre finns en sanning, en ordning, utan mängder av samtida sanningar och ordningar i en accelererande kultur, det är en epoks ”förändringsacceleration” som åtföljs av en motsvarande ökning av ”föråldringstempot” och som normaliserats. (Ibid: 208). Kontingensen berör individen, samhället och institutionerna. Samhällets institutioner har förlorat sin konturfasthet, det statiska har blivit flytande och blickfånget allt kortare. Anpassning nämns ofta som kännetecknen, en anpassning till krisens ordning där den äldre strukturen krackelerar under förändringens tryck. På senare tid är detta tema särskilt markant i debatten om globaliseringen och avregleringen av ekonomin. Vi skall därför betrakta ekonomins acceleration i relation till styrbarhetens problem, men också motparten stagnation.

Ekonomins finansialisering – hastighetsstegring och stagnationsrisk

David Harvey har kanske ihärdigare än någon annan argumenterat för att den ekonomiska krisen bottnar i systemmotsättningar som sakta men säkert adderats till den grad att kriser inte

längre drabbar och förlamar blott enskilda nationer eller regioner utan outhärligt drabbar hela systemet. I Harveys analys står dagens kris i direkt förbindelse med 1970-talets kris(er), i en ackumulationskris som aldrig löstes utan bara förflyttades i rum och tid. Roten är ackumulationens problem till följd av den tilltagande konkurrensen, det skapade ett läge där den spekulativa ekonomin började bli mer profitabel än produktionen och härtill har sårbarheten i det ekonomiska systemet ökat. En analys som bygger vidare på det och som också fokuserar på kontrollbegreppet och abstraktionens problem ges av Wolfgang Schmidt, doktor i politisk ekonomi, som hävdar att utvecklingen från en produktions- till en finansbaserad ekonomi har gått så pass långt att vi inte längre kan göra någon uppdelning av realekonomi (produktion av varor) och penningekonomi (spekulation). De är oupplösligt sammanknippade ”då kapitalet måste genomlöpa alla värdeökningsfaser för att kunna realiseras”, vilket leder till att företag som General Motors, Ford etc. i praktiken är ”finansbolag som bland annat också säljer bilar” och ”i sin strävan att optimera sina portföljer rör sig koncernernas handels- och finansavdelningar mellan varuproduktion, spekulation på råvarumarknader, finansinvesteringar och valutahandel. Via värdepapper är finanskapitalet delaktigt i det industriella kapitalet och omvänt.” (Schmidt, 2009).

Detta är ett normaltillstånd, ett strukturellt väglett beteende kopplat till systemets rationalitet. Hela den värdeskapande processen som sådan har utvecklat en högre *abstraktionsgrad* (Ibid: 18) och det återverkar på den ekonomiska teorins traditionella princip (såsom den förträds av både keynesianer och monetarister) om ett rationellt handlande subjekt som baserar sitt beslut på förväntningar om framtiden. Förväntningarna utsträckta i tid kan problematiseras på följande sätt: den högre graden av abstraktion grumlar förväntningarna och förväntningarna i sig själva kan kritiserars för att inte vara objektiva kategorier, de för in ett subjektivt moment där ”placerna köper och säljer finansinstrument på grundval av sina förväntningar om hur de aktuella värdena ska utvecklas, men de aktuella värdena i sin tur är avhängiga av förväntningarna.” (Ibid: 17). Schmidt går vidare med denna problematik, med begreppet *kontroll*. Dagens massiva informationsflöde riskerar att överskrida människans rent konceptuella förmåga. Stegrad hastighet och utökad komplexitet är utmanande faktorer för styrbarhetens möjlighet, en möjlighet komplicerad inte bara till följd av den teknologiska utvecklingen utan även den ekonomiska. Informationsteknologin har skapat nya möjligheter att bereda stora mängder information men detta nya har applicerats inom befintliga äldre strukturer och institutioner skapade att styra ett annat slags samhälle: ”Penningrelationernas generalisering och informationsflödets mångfaldigande och acceleration härrör från de sociala strukturer som moderniteten frambringt. De samhällseliga relationernas alltmer abstrakta

karaktär har upphävt den omedelbara åskådligheten.../ Centraliserade maktstrukturer förmår inte längre lösa de uppgifter vi står inför: de faller på sin oförmåga att processa den socialt förmedlade kunskapen.” (Schmidt, 2009: 23). Även den traditionella ”realekonomin”, produktionen och infrastrukturen, möter utmaningar i den accelererande ekonomin. Den typiska överproduktionskrisen är mer hotande om marknadsläget är svårbedömt och priser och efterfrågan fluktuerar och utöver det, vilket är mer kopplat till teknikutvecklingen och transportindustrin: om produktionsteknologi och transportsystemet utvecklas för snabbt riskerar omfattande investeringar i fast kapital att gå om intet. Investeringar i byggd infrastruktur som tar decennier att realisera devalveras om det ekonomiska flödet omdirigeras pga. nya mer effektiva tekniker och metoder. Den snabba teknikutvecklingen och konkurrerande regioner bäddar för en situation där investeringar inte hinner realiseras.

”Tidens förintelse av rummet” i relation till den byggda miljön framställs även av Harvey och i hans efterföljd av Noel Castree som en risk inte bara för enskilda näringar utan hela samhällen som lever av dem (Castree, 2009: 49). Men även motsatsen, stagnationen, är en betydande risk och är oftast bakslaget när hjulen snurrat för fort. I jämförelse med konjunkturens hastiga svängningar och riskspridningens misslyckande är den långvariga stagnationen ett långt värre orosmoment, som motsatsen till- eller snarare som konsekvens av en okontrollerbar ekonomi, bubblans bristning, recessionen som hotar att bli till depression och långvarig stagnation i ekonomin. Denna typ av risk är avhängig accelerationen. Den finns skäl att det som den klassiska liberala ekonomiska teorin kallade för ”the Stationary State” infinner sig. Detta stadium är en referens till Adam Smith och John Stuart Mill som var mer benägna att förvänta framtida faser av stagnation snarare än ändlös tillväxt, i ett långsiktigt perspektiv. Många tecken tyder på att denna långsamma drift mot civilisationens stationära stadium har inletts, där en utsiktslös framtid och ett håglöst politiskt ledarskap till följd av alternativens frånvaro är ett slags historiens slut där den ekonomiska krisen bara kommer att förvärras av den ekologiska, skriver sociologen Gopal Balakrishnan. (Balakrishnan, 2009). Men ekonomin är inte allt, accelerationen har självförstärkande egenskaper vilka ytterligare komprometterar förväntningar om framtiden.

Social acceleration som självgenererande process Social acceleration är en benämning på både en företeelse och ett forskningsfält. Hartmut Rosa, en pionjär till systematiska studier av samhällets temporala strukturer på mikro- och makronivåer, försöker identifiera samhällets temporala regim och dess systemimperativ i ett återupplivande av kritisk teori genom en immanent kritik av sociologin som disciplin. Den klassiska sociologin har på olika sätt försökt

fånga modernitetens kärna, med begrepp om processer som ofta rymmer en tendens till allomfattning som *rationalisering*, *differentiering*, *individualisering* och *varufiering* (företrädna i ordningsföljden: Weber och Habermas, Durkheim och Luhman, Simmel och Beck samt Marx och Adorno/Horkheimer). Rosa menar att samtliga begrepp behandlar en temporal dimension i olika grad men att temat faktiskt är tydligare och mer specifikt i ”kulturens självobservationer” (Rosa, 2010). Kulturens beskrivningar av det sociala livets omvandlingar och det ökade livstempot ger resonans i det inre själsliga eller mentala livet hos författare, konstnärer och tänkare som Shakespeare, Rousseau, Baudelaire, Goethe, Proust, Marinetti och Thomas Mann t.ex. Den moderna sociologin, och detta är kritiken, har dock förlorat observationen av detta fenomen och till hög grad byggt vidare på den klassiska sociologins begrepp. Marx och Engels formulering ”all that is solid melts into air”, Simmels nervösa respektive blaserade människa, Durkheims anomi (förlusten av samhällelig moral och solidaritet när förändringar inträffar för snabbt) och Webers analyser av protestantismen och den nya tidsdisciplinen var genomträngande begrepp och djupa insikter men efter dem har sociologin i hög grad stelnat (i detta avseende): ”sociology turned quite a-temporal, relying on static concepts which very often simply pitted pre-modern and modern societies against each other as if one day, society simply turned modern and stayed the same ever after.” (Ibid: 14).

Rosas ambition är därmed att återuppta en kritisk hållning, att lösgöra sig från traditionen samtidigt som den inkorporeras genom att göra ett empiriskt studieobjekt av kulturens mer subjektiva bedömningar, att systematisera fenomenet på ett rigoröst och vetenskapligt sätt. En första fråga blir för Rosa: vad accelererar? Rosa börjar med att behandla det kulturen tycks uttrycka, nämligen att allt accelererar, att hela samhället är mer förändringsbenäget och tillvaron allt mer osäker. Rosa bryter ned denna känsla i kategorier och kan stödja sig på statistik som tydligt visar att t.ex. en individs antal arbeten, bostäder, förhållanden och giftermål har ökat markant, att den genomsnittliga tiden för sömn minskat, att moden och trender tycks avlösa varandra i ett högre tempo och livsstilar, identiteter och attityder tycks mer ombytliga. Omfattande strukturella och institutionella förändringar ligger bakom, i synnerhet familjen och arbetet som institutioner. Det agrara samhället var en ständig reproduktion av klassförhållanden och av livet i stort. Den klassiska moderniteten (omkring 1850 – 1970) var tydligt strukturerad efter generationen, ett generationellt leverne som kulminerar i kärnfamiljen och yrkesidentiteten. Kärnfamiljestrukturen gick från generation till generation. Yrkesidentiteten levde vidare, det rörde sig ofta om ett yrke i det professionella livet, men yrket skiftade från generation till generation. Senmoderniteten (från omkring 1970 och framåt) markerar den stora förändringen, abrupta brott inom generationen och de stabila

institutionernas bortvittrande (arbetet och kärnfamiljen). Nya företeelser, nya begrepp och avlagringar i språket som snabbmat, speed-dating, multi-tasking och power-naps indikerar en förändrad tillvaro, liksom fenomen som ”utbränning” vilket relateras både till arbets- som privatliv. Men det finns också processer som är oföränderliga, som biologiska processer och tid för inläring t.ex., och det finns bevis på motsatsen: eftersatta regioner tar inte del av accelerationen och även mitt i ett accelerationssamhälle är den arbetslöses eller den hemlöses tillvaro snarare decelererande och det som är skapat för att förhöja hastigheter kan leda till motsatsen. Typexemplet är vägbyggen som konstrueras för ett snabbare flöde men som attraherar än mer trafik och leder till stockningar och ringlande köer. Rosas preliminära slutsats är att vi måste fråga om det är samhället självt eller processer *inom* samhället som accelererar. Fenomenen är inte slumpmässiga.

Det finns ett systematiskt mönster men allting omfattas inte i ett och samma koncept. Processen som sådan delar Rosa in i tre olika analytiska och empiriska kategorier: *teknologisk acceleration*, *ökad social förändringsbenägenhet* och *uppsnabbningen av livstempot*. Tillsammans utgör dessa accelerationssamhället. Baserat på Hermann Lübbe och Reinhart Koselleck använder Rosa kategorierna det förflutna, samtiden och framtiden samt erfarenhet och förväntan som måttstock av förändring kontra stabilitet, närmare bestämt Lübbes begrepp om samtidens eller nuets sammanpressande (*contraction of the present*), ett utmärkande drag för det moderna samhället, och baserat på Koselleck: att identifiera nuet som tidsspännet och mötespunkten där erfarenhet och förväntan möts. Om detta nu krymper är det klart att erfarenheten förlorar vikt och giltighet likväl som att förväntningar blir mindre pålitliga. Om nuet fylls med fler händelser och aktiviteter under en och samma tidsrymd, då sker en sammanpressning av nuet och det upplevs som en acceleration av tiden. Därmed har Rosa en första definition: ”social acceleration is defined by an increase in the decay-rates of the reliability of experiences and expectations and by the contraction of the time-spans definable as the ’present.’” (Rosa, 2010: 18). De primära drivkrafterna är *konkurrensen* och *kulturen*. Konkurrensen kan förklara både den teknologiska accelerationen (kapitalismens logik) och den sociala accelerationen i bred mening: att ta del av det nya som konsument och leva ett samtida liv med det senaste i *kulturen* samt genom att mäta sitt liv i erfarenheter. Rosa ser tendensen att leva längre genom att leva dubbelt, den sekulära människan i en handlings och aktivitetskultur konkurrerar på detta sätt: gjort mest vinner, är mest lyckad, det är en slags konsumtion av erfarenheter som kan ses som investeringar i social status. ”The idea of the fulfilled life no longer supposes a ’higher life’ waiting for us after death, but rather consists in realizing as many options as possible from the vast possibilities the world has to offer.” (Rosa,

2009: 90 f.). Detta är något av den moderna människans tragedi, att vara begränsad men ändå alltid vilja mer. Konkurrensen är dock äldre än både kapitalismen och individualismen men klart är att konkurrensen ökat på flera plan i och med det systemet. Mycket av det som nämnts ovan är långt ifrån nyheter utan en etablerad bild av senmoderniteten, dess fragmentariserande av livet och upplösning av tidigare förhållanden. Det Rosa gör med sitt systematiserande är främst två saker. För det första visar han på en motsättning, en ironi i teknikutvecklingen, framförallt i kommunikationsteknologin som anses vara en tidsbesparande teknologi. En av de främsta anledningarna till upplevelsen av det accelererade livet, på det privata planet, kommer sig av att den tidsbesparande teknologin tillåter människan att göra fler saker inom en och samma tidsrymd vilket leder till att det finns ännu mer att göra ju mer hjälpmedel som ges. Den andra bärande idén är att de två kategorierna enligt ovan är externa drivkrafter, motorer som driver acceleration framåt: den sociala motorn är konkurrensen och den kulturella motorn är det sekulära (ouppnåeliga) löftet om evigheten (det fulländade livet som är en chimär). Dessa börjar uppträda under den tidiga moderniteten och förstärks igenom arbetsdelningen och den funktionella differentieringen av samhället, som först möjliggör och sedan kräver en ökad acceleration.

Acceleration har alltid kommit i vågor, en innovation ger ringar på vattnet. Flertalet isolerade vågor eller stötar har successivt sammanlänkats och skapat accelerationssamhället där teknologin, den sociala förändringsbenägenheten och livstempot sammanfaller och accelererar. Detta förhållande, vilket är Rosas kanske mest utmärkande idé, skapar en *accelerationscykel* som inte längre behöver en extern motor, accelerationen blir *självgenererande* (Ibid: 31) och det av anledningen att tidsbesparingen som vinnas genom acceleration, både i det ekonomiska som det privata livet, inleder nästa upphöjda fas. Definitionen enligt ovan – sammanpressandet av nuet – kompletteras med detta: accelerationssamhället är samhället där teknologisk acceleration och acceleration av livstempot sker simultant (Ibid: 87). Den sena moderniteten, menar Rosa, är inget annat än den tidiga moderniteten i accelererad form och dessutom de-synkroniserad, tidens och rummets synkronisering har upphört. Det är predikamentet för vår tid, att accelerationen och institutionerna saknar möjligheten att återintegreras. (Rosa, 2009: 97). Det är kärnan i Rosas historiska utläggning: det som skapade betingelserna för acceleration har förlorat förmågan att kontrollera den och dagens fokusering på flexibilitet i system och i vardagslivet är en missriktad åtgärd eftersom flexibilitet till syvende och sist vilar på existensen av vissa stabila grundläggande institutioner. Detta har föranlett ”politikens försvinnande” – där reagerandet ersätter agerandet, anpassningen ersätter styret – det politiska projektets tid tycks vara över,

ett strukturellt problem som avspeglar det politiska systemets oförmåga att helt enkelt omsluta det accelererande samhället, som framhärdat hektiskt och riktninglös. (Rosa, 2009: 103). Detta ger tre konsekvenser för det politiska systemet. 1. Den ideologiska sprickan mellan styrning och anpassning tycks fördjupas och moderna accelerationssamhällen tenderar att bli mer och mer pluralistiska. Konsensus blir svårare att uppnå och mindre tid finns att tillgå. Legitimiteten hos besluten minskar i takt med att konsensus krymper. 2. Osäkerheten i framtida skeenden gör att bakgrundsförhållanden och beslutsunderlag blir alltmer osäkra. De blir i sig själva problematiserande snarare än vägledande faktorer och den osäkerheten utsträcker sig också till aktörerna. Det är svårt att förutse vilka aktörer eller sociala grupper som kommer att beröras av ett visst beslut och hur dessa förväntas förhålla sig till det. 3. Politiska beslut tycks sträcka sig allt längre in i framtiden och riskerar att bli irreversibla. Kärnkraften och genmodifiering är exempel på det. Förhållandet mellan den pressade tiden för beslutsfattande och den långa tiden för politikens effekter ger en etiskt problematisk situation. Policymakare har en hel mängd variabler att beakta.

En tillhörande problematik är tendensen att beslutsfattandet tenderar att förflyttas från demokratiskt valda instanser till den politiskt tillsatta, eller expertgruppen. Inte sällan är behovet av snabba processer ett av argumenten för det men med det fördjupas en odemokratisk tendens. Om snabbheten är vinsten så är insynen, kontrollen och inflytandet förlusten. (Ibid: 104 ff.). Beslutsfattandets förändring enligt ovan brukar gå under beteckningen *fast policy*. Sociologen Bob Jessup menar att det finns en schism härtill, i egentlig mening är fast policy irrationellt med tanke på den risk som med nödvändighet fördjupas då implementerandet av policys genomförs utan grundliga förundersökningar, men det finns intressen som finner fast policy rationellt och enligt vilka byråkrati och långsamma demokratiska processer är irrationella. Dessa intressen har varit dominerande och förskjutit beslutsfattandets procedur i denna riktning. Av tidens dimensioner är det nuet som premieras, på bekostnad av både historia och framtid och en förvärrande konsekvens av det är att det *institutionella minnet* förstörs, nya situationer kräver nya åtgärder och förutsägandet, rutinen och den samlade kunskapen upphör att kunna appliceras som styrinstrument (Jessup, 2009: 156). Det historielösa i utvecklingen beskrivs av Rosa som ett stillastående i höghastighet. Vad Sewell kallade en *genuinly wierd temporality* kallar Rosa för ett *rasande stillestånd*.³ Det är inte längre tal om dynamiska djuplodande förändringar utan ett myller av fränkopplade omvandlingar. Förändringar i massor, men ingen klar utveckling, ingen riktning. Denna

³ Enligt Heidegren sammanfattar denna metafor den sociala accelerationen (Heidegren, 2011: 193 f.)

osäkerhet gäller givetvis också samhällsinstitutionerna eftersom det individuella livet står i direkt relation till- och är ett utslag av dem.

Styrbarhetens möjlighet – dikterad av hastighet eller kontingens?

Är styrbarhetens rent objektiva möjlighet utmanad av accelerationen? *Ja och nej!* Till att börja med är det på plats att nämna något om vad som tycks vara en allmängiltig regel: förändring följs alltid av oro och osäkerhet, när fasta hållpunkter upphör försvinner en navigeringsförmåga och det renderar en mentalitetsförskjutning, det finns inget att gripa tag i och en utbredd känsla av kris och sårbarhet infinner sig. Dock finns den gamla folkvisdomen ”alla gamla goda tider var nya dåliga” och det tror jag man måste beakta. Ser vi tillbaka på det moderna industrisamhället ser vi återkommande och omfattande förändringar. Nyckelindustrier har flyttat utomlands och stora befolkningsläger har immigrerat och emigrerat. Förändringar blottställer den generation som upplever förlusten. Bortser vi ifrån tillfälliga konjunktursvängningar och fokuserar på de omfattande kvalitativa förändringarna kan vi se cyklerna som kugghjul och identifiera problemet som sådant att när den nya utvecklingens hjul inte hakar fast med det gamla, då skapas ett glapp som inte förmår dra det gamla samhällshjulet vidare. Detta kan antingen bero på att ett visst arbetssätt, en form av produktion blivit obsolet eller att människorna inom arbetet blivit det, i synnerhet pga. att färre människor behövs i takt med att teknologin övertar arbetet. Arbetet är samhällets främsta integrationsfaktor och vissa generationer drabbas av dess omstrukturering. På samma sätt, tror jag, är det med teknikutvecklingen och den allmänna samhällsutvecklingen. Varje ny cykel, varje utveckling, medför förändringar i samhället och förändrar relationen mellan teknik och människa. Av denna anledning uppstår sprickor, speciellt mellan de som delas av ett inneslutande och ett uteslutande ifrån arbetet, den nya cykeln och den nya tekniken. Härtill upplevs alienation, anomi, reifikation *men* dessa känslor av förlust tenderar att normaliseras.

Vad betyder då detta? Det betyder att hastigheten med förändringarna, rent kognitiva och livsföringsmässiga de facto är delare av generationer och befolkningsläger men inte nödvändigtvis en splittrare av den individuella existensen. Människan utmärks inte av någonting annat så mycket som hon utmärks av sin anpassningsförmåga, hon navigerar lika naturligt i den biologiska som den tekniska naturen. Hastigheten är inte nödvändigtvis ett problem i sig vare sig individuellt, samhälleligt eller styrbarhetsmässigt med tanke på anpassningsförmågan. Den är åtminstone inte så mycket av ett problem ställd jämte kontingensen. Om den nya hastigheten inte förmår bli en ny integrerande cykel utan uppträder planlöst – då infinner sig de stora problemen och i denna mening kan vi faktiskt se en

historisk förändring i det att den sociala historien som sådan tycks accelerera. Giovanni Arrighi och Beverly Silver vill t.ex. visa hur den *sociala historien* accelererat och hur både produktionscyklerna och den geografiska maktordningen accelererat och dessutom är mer förändringsbenägna (Arrighi/Silver, 1999). De presenterar data som tyder på en historiskt tilltagande acceleration av samhällshistorien (acceleration of social history). De expansiva regionerna och de ackumulerande systemcyklerna tenderar att förkortas. Dominansens tid, tiden mellan skiftena, har förkortas. Kris inträffar oftare och snabbare vilket reflekterar ökad instabilitet i världssystemet och det gör framtiden svårare att beräkna. Den faktiska produktionen lyder under samma premisser, fabrikernas kortare livslängd, de produktiva regionernas snabbare skiften. Ekonomins centrum förskjuts och kvar lämnas ruinerna av det förlorade arbetet. Att detta är ett politiskt problem, och inte bara en akademisk observation, indikeras gång efter annan i nyhetsrapporteringen. Paul Virilio, som i decennier uppehållit sig med accelerationen som fenomen och problem, citerar den franska regeringens ansvarige för strategisk planering på precis denna punkt, ett citat som benämner problemet med den explicita formuleringen enligt ovan och som uttrycker en klar förtvivlan inför förhållandet: "The acceleration of History is disturbing. We're forced to call ourselves into question much more routinely than in the past.../ The shifting present causes great anxiety. Our sense of the everyday is swept away by a feeling of inevitability. That feeling amounts to a kind of collective depression."⁴ Vi skall analysera hur styrbarhetens former förändrats i takt med denna utveckling genom att förhålla formerna till den socioekonomiska situationen och sedan återkomma till frågan om styrbarhetens möjlighet.

Styrbarhetens former Styrningens effektivitet blir både viktigare och svårare, det är den beklämmande slutsatsen som förvärras av den institutionella ordningens omvandling. Vi skall nu fokusera på styrets former, på governance-strukturen som ses som den senaste formen av styre som korresponderar med förändringarna och på institutionen i en mer traditionell bemärkelse, det statliga styret och myndigheternas roll. Även *arbetsamhället* som en institutionell ordning skall analyseras med fokus på motsättningen mellan den ekologiska och den sociala krisen, här kallat för arbetets dubbla problem. Vi skall periodisera styrbarhetens möjlighet med arbetets och ekonomins status innan vi avslutningsvis skall försöka vaska fram möjligheter, och annorlunda ordningar, som i egen kraft åtminstone delvis representerar överskridanden av undersökta motsättningar.

⁴ Nathalie Kosciusko-Morizet (Secretary of State for Strategic Planning), uttalande från år 2009 citerad i Virilio, 2012: 52

Governance

Den bredaste definitionen av begreppet governance är styre utanför staten. Det markerar något annat än det traditionella styret där staten inte bara implementerar utan även skapar policys. Det formella institutionella styret är representativt för efterkrigstiden fram till 1970-talet, då den strukturen började luckras upp och ersättas av en mer informell ordning. Nationalstatens roll förändrades. Politikens hemort flyttades både uppåt och nedåt genom att beslutsfattandet delvis rörde sig till överstatliga nivåer och till regionala och lokala nivåer. Istället för en klar politisk aktör aktiverades flera olika aktörer, i offentlig-privata sammanhang. En professionalisering av politisk påverkan kan också identifieras genom det ökande antalet NGOs och lobbyorganisationer vilket gör att politiken blir mer diffus, det blir svårare att identifiera inflytande och maktens hemvist. Denna förändring inleds vid tiden för de politiska och ekonomiska kriserna på 1970-talet. Statens roll, form och möjlighet förändrades drastiskt i jämförelse med föregående era där den keynesianska välfärdsstatsmodellen dominerat i både socialistiskt och kapitalistiskt orienterade nationer och där staten, tack vare en blomstrande ekonomi, har en mycket aktiv och omfattande roll för samhällsstyret i stort. Förändringen kan alltså ses som en naturlig ersättningsform men också analyseras politiskt som den uppkommande nyliberala eller neokonservativa strömningens politiska uttryck, dvs., att governance är för nyliberalismen, vad keynesianismen var för socialdemokratin, socialliberalismen och kapitalismen med en starkt betonad statlig styrning. Vi skall här ägna governance uppmärksamhet relaterat till undersökningens nyckelbegrepp som kontingens, styrbarhet, kontroll, abstraktion och acceleration.

Sociologen Robert Hassan tolkar governance som kapitalets tillåtelse att skapa sin egen optimala struktur och självt reglera sin funktion. Statens gamla funktion var därtill en bromskloss och rationaliserad som kontrollorgan: "Governance of the global system became nobody's problem – nobody's business to restrict, or control or otherwise thwart the 'natural' business of business." (Hassan, 2011: 394). I den optimala strukturen (dvs. den avreglerade och elektroniska finansmarknaden) har hundratals miljoner människors öden förgrenats med abstraktion, med en datoriserad logik. Det är en algoritmens tyranni som rest sig över det ekonomiska livet, i "hastighetens diktatur." (Ibid: 399). Det handlar om tilltagande komplexitet, informalisering och en förhöjd risk om *kollapsens hastighet* som är kopplad till beroendet av systemacceleration. Sårbarheten blottades först med krisens kollaps men på ett mer djupliggande plan finns det en ordning även i oordningen. Att nyliberal governance opererar genom just det är slutsatsen som dras av den italienske statsvetaren Luigi Pellizzoni. Det råder ingen brist på system, oordning är en positiv systemförutsättning: "the more

unstable the world, the more manageable.” (Pellizzoni, 2011: 797). Det kontingenta är en resurs snarare än en risk, med scenariotekniken kan risken kalkyleras och det högre värdet realiseras. Nyliberal governance är således orienterad mot det spekulativa snarare än det förutseende. Ambitionen är att inte låsas fast utan förbi flytande, det handlar om möjligheter för den kreativa entreprenören snarare än den institutionella ordningens långsiktighet. Detta innebär att kapitalismens abstraktionsgrad forcerats och med det samhällets. Abstraktionen har gått in i en ”intensiv” fas (Ibid). Governace-strukturen är ett nyliberalt attribut.

Tidskriften *The South Atlantic Quarterly* ägnade den ekonomiska krisen ett temanummer och återkom ofta till just detta förhållande. Där stöter vi på begreppet ”regulatory (dis)order” och ”fast policy” ses som en företeelse som varit vidhäftad nyliberalismen från start men också ett styrelsesätt som integrerats i den transnationella och statliga apparaten. Om likhetstecknet mellan nyliberalismen och denna form av governance inte kan dras direkt till upprinnelsen av de båda så har utvecklingen fogat dem samman: ”Neoliberalization has been accompanied by, and partly realized through, a historically distinctive process of fast-policy mobility, reflected in mutating processes of transnational norm-making, discourse, and governance. Fast-policy regimes may not be direct products of neoliberalism in a narrow sense, but they have coevolved with deepening neoliberalization over the past two decades, in effect to become mutually constituting.” (Peck; Theodore; Brenner, 2012). Staten ses inte som frånvarande utan som den aktiva parten som reorganiserar samhället: ”to impose, extend, or consolidate marketized, commodified forms of social life.” Staten kan dock inte sägas vara fullt nyliberal. Nyliberala statsbildningar har alltid samexisterat med en parallell keynesiansk eller socialdemokratisk statsbildning trots antagonismerna. Detta har varit en förutsättning och det är orsaken till att nyliberalismen inte kan haverera totalt, det kan den inte eftersom den inte regerar som totalitet: ”neoliberalism acts *on* and *through* state and institutional forms”, men i samband med partiella haverier är det sällan så att policyn förändras, snarare fördjupas det som redan visat sig ytterst riskfyllt. (Ibid.).

Institutionen, rationaliteten och förnuftet

Risken med försvagade institutioner och informell styrning har ovan behandlats i perspektivet av generell styrbarhet men det kan också preciseras och konkretiseras med institutionens viktiga miljöhistoriska roll. Härtill är det den ”klassiska” institutionen som åsyftas, dvs. den byråkratiskt och statscentrerade institution som inkapslade moderniteten i dess framväxt. I ett miljöhistoriskt perspektiv är det tydligt att *idéer* som är flytande i jämförelse med en fast form, en *struktur* eller *institutionell*

ordning, också är underordnade. Institutionella traditioner väger mycket mer än idéer som natursyn t.ex., men institutionen har också en destruktiv dubbelroll. Vi skall härtill se till den sociologiskt orienterade historikern Joachim Radkau och dennes miljöhistoriska exposé *Nature and power – a global history of the environment*. Radkau visar övertygande hur mänskliga samhällen gång efter annan och på spridda platser har förintat sig själva genom det vardagliga upprätthållandet av sitt traditionella livssätt: hur de har förbrukat sina sista resurser och primära livskällor i form av bränsle (som trä) eller utrotat djurarter (som buffeln), utslitna jordar, erosion eller på annat sätt manipulerat ekosystemet med katastrofen som konsekvens. Ibland har katastrofen kommit genom en förändring ”utifrån”, genom att människan upptäcker nya platser eller uppfinnar nya ting men även i de mest traditionella och isolerade samhällen har hon förintat sig själv. Radkau menar härtill, och detta är mycket viktigt, att människor de facto betett sig rationellt i den meningen att de gjort som de alltid gjort, men att detta beteende leder till en punkt där deras ekosystem kollapsar och med det deras samhällen.

Miljöhistoriskt är den viktigaste lärdomen därför inte människans natursyn, vilket har varit förhärskande i debatten under framförallt Lynn Whites inflytande, utan istället människans institutionella traditioner (Radkau, 2008: xii). Ett genomgående tema hos Radkau är dessutom att lösningarna på forna tiders miljöproblem skapar nya problem för senare generationer. All mänsklig närvaro innebär en negativ miljöpåverkan, tidigare lösningars optimism förbyts till pessimism och rymmer i sig en farlig illusion som närs av det linjära tänkesättet där människan har försökt överkomma sina problem men i egentlig mening bara skjutit dem framåt i tiden, härtill är den ekologiska krisens förskjutning av problem i tid och rum påfallande lik ackumulationsproblemet. Historiskt, genom teknikutvecklingen och applicerandet av storskaliga planer (markanvändning i bred bemärkelse) har risken förhöjts. Vi måste därför förvänta oss det oväntade när vi planerar för framtiden. Radkau refererar till en rapport från Världsbanken som slår fast att ”institutional amnesia is the inevitable consequence of institutional optimism” (Ibid: 302) Det är även en slutsats som utgör grundbulten i det sociologiska forskningsfältet *Expectation studies*, eller ”förväntnings sociologi.”⁵ Ser vi till institutionens betydelse hos Radkau är den onekligen en destruktiv form eftersom det är den som upprätthåller den slags systemrationalitet som styr och upprätthåller de vardagliga praktiker som i slutändan spränger gränserna för systemets hållbarhet. Det är nödvändigt att se dagens energi- och klimatproblem i ljuset av detta. Men, nödvändigt är också att se institutionen som inte bara problem utan även som den avgörande

⁵ Se t.ex. *The sociology of expectations in science and technology* av Borup, Mads; Brown, Nik; Konrad, Kornelia; Van Lente, Harro i *Technology Analysis & Strategic Management*, 2006, Volym 18.

lösningen. Idéer och åtgärder som baseras på frivillighet räcker inte till. *Erst kommt das Fressen, dann kommt die Moral*, Radkau citerar Brecht's slagfärdiga konstaterande och det är nog så vi måste se det. På detta sätt leder människan sig själv i fördärv som art, trots att hon vet att livsbetingelserna går under med den tillfälliga mättnaden de sista resurserna ger.

Civilisationens skal och förnuftet är ett tunt skydd när situationer tillspetsas, det är nog så Radkau vill få oss att tänka när han ställer institutionen både som förgörare och skyddsmur, för när allt kommer omkring finns inget annat. Som den Weberkännare han är litar han dock inte på institutionens eget initiativtagande (den byråkratiska organisationen tenderar att upprätthålla sig själv och låser möjligheter till förändring, den bevarar). Därför belyser han vikten av en social yttre kraft som tvingar den att agera: "Only institutions possess the long duration that matches the chronic character of many environmental problems. As a rule, however, public pressure is needed for institutions to take action that goes beyond their accustomed routine.../ Environmental policies do not stand much of a chance without binding legal norms and instruments for their implementation." (Radkau, 2008: 299 f.) Med detta i åtanke, och med den temporala dimensionen vi berört samt det kontingenta som predikament, leder min argumentation fram till att ett förnuftigt problemlösande måste överrensstämma med en systemrationalitet som grundar sig på att handlingsmönster och beteenden i högsta grad byggs in i systemet, det allra mest vardagliga livet bör vara i blickfång, *vardagen* kan vi se som en institutionaliserad tradition och som sådan är den både flod och fördämning. Med begreppet "tidsdiagnostik" kan vi försöka analysera hur ett vardagligt ingripande kan göras.

II – Tidsdiagnostik & vägar framåt

Tidsdiagnostik är, med Carl-Göran Heidegrens ord om bröderna Jüngers författarskap, försöket att "komma till klarhet över samtidens djupaste krafter." (Heidegren, 2011: 29). Båda brödernas primära frågeställning handlade om livshållning och frågan om människan och tekniken, om att säga både ja och nej till de krafter som stöpte moderniteten, genom ett ja och ett nej till reifikation; förtingligandet av människan. Dessa olika hållningar skiftade i tid för båda författarna, från att anse att epokens kraft var så pass överdådlig att man måste inlemma sig, till att komma till insikt om den förödande verkan som det moderna komplexet utövade på både människa och miljö. *Arbetaren* är Ernst Jüngers tidiga nyckelbegrepp, en totaliserande kraft, ett kollektiv i singularis och en egen *gestalt* varmed den nya världen mobiliserades och den gamla raserades. Ernst Jünger diagnosticerade sin samtid med arbetargestalten, dess anspråk på "planetariskt herravälde" vars kriterium befanns i "förhållandet till den nya och nyaste tekniken." (Ibid: 84). Historien gav ingen annan möjlig

riktning. Detta tidstypiska perspektiv vänds helt om i det senare författarskapet i synnerhet för Friedrich Georg Jünger som utvecklade en ekologisk kritik. Rovdriften på resurser är en central grund för vändningen. En rovdraft vartill både kapitalismen och socialismen hålls ansvariga (Ibid: 93). Det som behärskar världen benämns av Friedrich Georg som det ”tekniska kollektivet”, ett begrepp som motsvarar gestaltbegreppet hos brodern Ernst, men som nu framstår som något negativt. Det tekniska kollektivet är sammanflätningen av människor med apparatur och organisation, ett maskin- och arbetskollektiv som inte bestäms av någon annan gemenskap.

Det finns en samstämmighet här till, till Rosas idé om den självgående och självförstärkande accelerationen, om utvecklingen som gjort sig fri externaliteten. Friedrich Georg ser en titanisk samtids, en övermodig tid karaktäriserad av ett ”övermått av vilja”, en ”arbetsvärld”, ”där livet förstås som arbetsliv och världen som arbetsvärld.” Heidegren lyfter fram ett typiskt faustiskt tema om den destruktiva skaparkraften i sin essensbestämning över denna sida av Jünger: ”ju mer människan avhänder sig varje mått och begränsning, desto mer rasar förstörelsens kraft, krafter som i förlängningen vänder sig mot henne själv.” (Ibid: 128). Vi kan se likheter mellan detta och ackumulationens logik. Det faustiska temat vi berört tangeras av detta likväl som Radkaus miljöhistoriska varningar om storskalighetens risker, om obalanserade viljeyttringar av att manipulera naturen. Det strukturella problemet är att ekonomin som styr allt är fullt beroende av den *otillfredsställda strävan* och att samhället, enligt innevarande ekonomiska systems logik, inte kan vara något annat än ett utpräglat *arbetssamhälle*, utan detta rasar strukturen samman. Det problemets oerhörda omfattning är negligerat, förmodligen till följd av att arbetssamhället normaliserats till den grad att det framstår som naturligt, och kritiserar det framstår det alljämt som outhärligt eftersom beroendet fungerar på så sätt att det inlemmar alla, olika intressen förenas i denna bestämning. En moralisk kritik slår fel eftersom individen, i konkurrensens och kapitalismens logik, inte existerar i en rent individuell bemärkelse utan *som bärare av sociala relationer* och bestämd genom den specifika samhällsliga positionen. Ett tvång, en bestämdhet, förklarar varför det som inte är mervärdeskapande inte är rationellt och varför moralen inte är en variabel; det system som reglerar samhällets totalitet är i sista hand ett utommoraliskt system: ”På klagomålen över fysisk och andlig förkrympning, för tidig död, tortyr genom överarbete svarar kapitalet: Skulle detta lidande bekymra oss, då det ökar vår lust (profiten)? Men i det stora hela är allt detta inte heller beroende av den enskilda kapitalistens goda eller onda vilja. Den fria konkurrensen gör den kapitalistiska produktionens inneboende lagar gällande som yttre tvångslagar gentemot den enskilde kapitalisten.” (Marx, 1997: 232). Den fysiska och

andliga förkrympningen skulle enkelt kunna ersättas med klagomålen över den ekologiska katastrofen i vardande. En tidsdiagnostik kopplat till de i uppsatsens specifikt behandlade problem skulle vi nu kunna finna i gestalt av en *långhårig ekonom*, något som vi alla blivit eftersom samhället blivit det. Att vi alla är långhåriga syftar då på den generaliserade faustiska utvecklingsmodellen i stort, vi är alla del i en kulturs expansiva själ och balanserar framsteget på förstörelsens rand. Att vi alla är ekonomer syftar på att all politik är tillväxtorienterad; både arbete och kapital är beroende av produktionens och konsumtionens tillväxt. Samhället är en faustisk tillväxtsivrare. Argumentet om orimligheten i ekvationen av ändliga resurser och oändlig tillväxt tror jag de flesta skriver under på, men denna ekvations konsekvens ses inte omedelbart i nuet och just det är samhällets och individens blickfång. Detta är, precis som vi var inne på i och med Radkaus miljöhistoria, ett exempel på en systemrationalitet som inte är förnuftig och situationen består, i sista hand, därför att tillväxten är en abstrakt synonym till *fressen*; livsbetingelsen som samhället reproduceras genom, men en som utmanar gränserna och hotar med ekologisk kollaps. Skall något anges som bärande orsak är det inte individen eller ens kollektivet, utan dessas ageranden i relation till de incitament som det socioekonomiska systemet och den temporala regimen ger. Arbetssamhället som går för fullt på alla cylindrar och innesluter en helarbetande befolkning utmanar ekologins gränser, arbetssamhället som dras med kriser och utbredd arbetslöshet genererar mindre utsläpp men tär på det sociala systemets gränser och riskerar ett handlingsförlamat samhälle både socialt och ekologiskt. Detta är arbetets dubbla problem.

Kritik av arbetet – för en ny slags modernitetskritik

I begynnelsen var arbetet.

Kanske skulle vi betona arbetet istället för *handling* såsom Goethes Faust byter ut *ordet* i beskrivelsen av denna världens genesis. Världen kan, i ett religiöst och ett sekulärt perspektiv, sägas vara förenlig i arbetet som absolut grund – de båda narrativen berättar om en utveckling från intet eller något slumrande som satts i rörelse. Skapelseberättelsen är en berättelse om arbete och en dags vila. Moderniteten berättar om den vetenskapliga/industriella revolutionen och om arbetsdelningens dygd. Olika perspektiv med olika syn på vem och vad som initierar handling men en grund finns i skapelsen, i arbetet. Till den enkla distinktionen om vad kultur är brukar man säga: allt som inte är natur. Det kulturbegreppet kan man likställa med arbete. Lyft blicken och allt du ser omkring dig, om det inte råkar vara vildmark, är arbete i någon form. Alla de ting, som byggnader, kläder, datorer, telefoner, bilar etc. som vi betraktar som just ting, som fortskaffningsmedel eller ser som funktioner är arbete, men det ser vi inte utan att betänka det. Detta förhållande benämns i den marxistiska idétraditionen som arbetets

fetischkaraktär. Detsamma gäller energi. När du tändes lampan vill du ha ljus och ser inte på ljuset om det härstammar från kol, vatten, vind eller kärnkraft, det arbetet och den energiformen är dold i ljuset. Det finns en begränsning i de kopplingar vi gör. Med miljöfrågans uppmärksammande tänker möjligen en person på att återvinna och källsortera och tänker att ett plus minus noll nära nog uppnåtts genom den handlingen. Men de ton av sopor som den enskilda produkten har *i sin dolda historia*, i produktions och transportfaserna (eller den energi som använts under produktens användningsfas, om produkten brukar energi), den betänks sällan. Arbetet och energin är dolda ursprung på flera nivåer och de är vår tids stora samhälleliga problem som förvärras av att de är sammanlänkade, att dess relation till tingen och funktionerna är dolda och ännu värre: att dess karaktär av att utgöra alltings grund och nödvändighet är så pass fundamental att det etablerats till en andra natur vars alternativa ordningar inte ens existerar i tanken, ingenting existerar bortom arbetet och energin medan arbetet och energin inte *synligt* existerar i tingen, detta berövar oss verkligheten såsom den oegentligt representeras i sinnet. En slutsats är då att man måste vända sig mot arbetet självt, mot dess fundamentala men ändå instabila karaktär av att utgöra hela samhällslivets grundval. Det temporala förhållandet mellan det linjära och det cirkulära måste bli föremål för nytolkning. Kritiken i denna undersökning har tagit fasta på det skenbara med den linjära utvecklingen; Sewells märkliga temporalitet, Rosas rasande stillestånd, det ”historielösa” såsom Althusser och andra poängterat i ekonomikritiken – allt detta visar att skeendena egentligen är cirkulära och repetitiva och i den meningen är det den aldrig tillfredsställda och ständigt accelererande cirkulationen, inte linjen, som är det stora problemet. Historia i egentlig mening vore att bryta denna cirkelgång och behovet av det kommer att växa i enlighet med vad Keynes för länge sedan identifierade med termen *teknologisk arbetslöshet*, hur effektivisering och automation gör människan överflödig. ”Idag arbetar vi nämligen inte för att skapa tillväxt; istället tycks den rådande ambitionen vara *att genom tillväxt skapa arbete*” (Paulsen, 2010: 9) skriver sociologen Roland Paulsen. Denna formulering inkapslar arbetets problem, med den ekologiska dimensionen adderad.

Slutdiskussion

I min analys är det kontingensen snarare än accelerationen som representerar det primära samhälleliga problemet, men kontingens och social acceleration hänger också samman. Problemet är framförallt att politiken blivit situativ, dvs. den är reaktiv snarare än aktiv, dess fokus är att bemästra nuet på långsiktighetens bekostnad. Arbetssamhället är en cirkelgång som tycks sakna rent immanenta grunder till stabilitet. I det läget måste kritiken rikta in sig på ett befriande från denna form av negativ cyklicitet.

Tidsdiagnostiken är därtill metoden för att spela samtiden i händerna; att implementera incitament som förgrenar additionella värden i strategierna för att avhjälpa både den ekologiska och sociala krisen, t.ex. genom att premiera hastighet i kollektivtrafiken (tid), vegetarisk kost framför kött (hälsa). På ett mer strukturellt plan kan man appellera till privatekonomin och tiden i det att samäga dyra kapitalvaror och skapa system för matvaruleveranser till flerfamiljshus t.ex., det skulle bespara individuella inköp, många individuella transporter och återigen *tid*. Kommunen kan utöka sin energi och bränsleproduktion från sopor och den kan bearbeta och återintroducera metaller från skrotupplagorna och således anställa fler i en sektor som nyttjar fullt dugliga resurser och låta varor och ting cirkulera på ett betydligt mer hållbart sätt. Kommunens egenskap av att vara befriad från vinstkrav gör att den är formidabel för en förminskning av det ekonomiska livets hastigheter och för orienteringen mot behovsproduktion. Förbud mot företeelser som planerat åldrande kan skapa en bättre hållbarhet och dessutom skapa sidomarknader när reparation och underhåll blir privatekonomiskt motiverat (härtill är fast policy inte ett problem utan en tillgång). Att skapa incitament och införa lagar på detta sätt är att sammanfoga en praktik med det som Radkaus empiri utmynnade i, att miljöhistoriskt uppmärksamma vardagslivets struktur i förhållande till vilken idéerna är sekundära. Social dynamik är labyrintiskt, men att ge efter för det kontingenta genom att anpassa styrningsmetodiken efter det svårfångade fenomenet är att ytterligare fördjupa problemet.

Ett applicerbart citat av Moishe Postone får tjäna som vägledning: "So right now humans make history, but, as it were, behind their own back, i.e., they make history by creating structures that compel them to act in certain ways."⁶ Detta citat inkapslar incitamentets dubbelhet, den institutionella ordningen är antingen en flod eller en fördämning. Därmed består utmaningen i att lära av systemmotsättningarna och åtgärda den negativa cyklisiteten. Analysen av den slags temporalitet som är förhärskande kan belysa de historiskt bevingade orden i samband med murens fall, att "historien straffar den som dröjer", men det skulle också kunna uttryckas med att historien även straffar den som accelererar och ackumulerar i självändamål. En social temporalitet som balanserar hastighetens och tröghetens dygder skulle kunna undkomma det öde som Radkau varnar för. Det är intressant att se hur vissa av modernitetkritikens klassiker står sig genom decennierna. Hans-Georg Gadamer benämnde det cirkulära tillståndet som ett *djävulskt kretslopp*; cirkulationen av produktionen och konsumtionen som lämnat behovens sfär och som "driver människan allt

⁶ <http://platypus1917.org/2008/03/01/marx-after-marxism-an-interview-with-moishe-postone/>

längre in i främlingskap inför sig själv”, eftersom det inte relaterar till någon egentlig behovstillfredsställelse (Gadamer, 1989: 17). Gadamer fruktade en människoskymning, i synnerhet grundad i den svällande byråkratin. Det var funktionärsmentaliteten, apparaten och de vetenskapligt-tekniska styrsystemen som kvävde individen. Den tekniska civilisationens främsta fara låg i ”privilegieringen av anpassningskvaliteterna.” (Ibid: 45). Det ligger i linje med vad som beskrevs på reifikationstemat, individen alieneras och förlorar förmågan att identifiera sig med sig själv och förmedlas istället genom det artificiella. Man kan säga mycket om denna *egentlighetsdiskurs* på ett rent ontologiskt plan, men intressant finner jag förskjutningen från den svällande statsapparaten och den allomfattande byråkratin. Idag tycks detta tema utbytt mot den accelererande förändringen utan mål och mening och frånvaron av tydliga system och strukturer. Det konkreta har blivit abstrakt men samma typ utav kritik kvarstår - maktlösheten inför strukturen oavsett om den är formell eller informell och detta med ”privilegieringen av anpassningskvaliteterna” är fortfarande aktuellt i högsta grad. Då var problemet och fruktan den byråkratiska kolossen och likriktningen, nu åberopas den flytande karaktären, överflödet av sanningar och identiteter som främlingskapet och maktlöshetens ursprung; i ett ord *kontingensen*.

Hos Radkau finns en övergripande distinktion mellan förnuft och rationalitet; att det rationella är just rationellt i sin ändamålsenlighet inom en given kontext men inte med nödvändighet förnuftigt i ett vidare sammanhang. Gadamer har en utläggning om förnuftsbegreppet som är väl tänkvärd därtill: ”följande kallade grekerna *theoria*: hängivenhet inför något som är tillgängligt för alla genom sin överväldiga närvaro och som kännetecknas av att det i motsats till allt annat inte blir mindre av att delas. Därför strider man inte heller om det som om allt annat, utan det vinner på att bli föremål för fleras delaktighet. I grund och botten är detta förnuftsbegreppets födelse: ju mer övertygande det önskvärda ter sig för alla, ju mer alla finner sig tillrätta i detta gemensamma, desto mer äger människorna frihet i positiv mening, dvs. sann identitet med det som är gemensamt.” (Gadamer, 1989: 48). Det är i denna mening som incitamenten och de additionella värdena måste implementeras, genom en annan slags praktisk samvaro där hälsan, tiden och förenklingen av de vardagliga bestyren premieras. Det finns en grund för vad jag vill benämna som en *förnuftsgemenskap* och den står och faller med incitamenten som strukturen ger. Den egna bekvämligheten framför någon annans, och strukturrationaliteten, det är roten till mången katastrof och olycka. Därför måste incitamenten premiera en kollektiv och resurssnål bekvämlighet och locka med positiva värden snarare än uppoffringens dygd.

Sammanfattning

Uppsatsen har argumenterat för att tiden måste förstås som något socialt, att en specifik temporal regim styr det ekonomiska, det politiska och det sociala livet. Den tillsynes linjära tiden har i egentlig mening cirkulära drag; accelerationen av den omslagstid som bestämmer framgång i det ekonomiska livet, men också i det privata eftersom handlingskulturen lyder under samma premiss där *det nya* och ackumulerandet av upplevelser betingar värdet av det individuella kulturella kapitalet. Att inte erkänna detta grundproblem kommer medföra stora brister i omställningsstrategier av olika slag. Den vardagliga strukturen och kulturen står i motsättning till den ekologiska hållbarheten men också till den sociala eftersom allt färre människor behövs i sysselsättning. Behovet av den akuta krishantering skjutet de långsiktiga problemen ännu längre i framtiden, en framtid som abstraktionen och det kontingenta ytterligare beslöjar. Predikamenten som Rosa radade upp: att konsensus blir allt svårare att nå, att policymakare har för många variabler, om osäkerheten i framtida skeenden och tendensen att politiska beslut blir irreversibla, talar för att politiken i sin nuvarande form kommer att vara oförmögen att formulera en framtidsbild att styra mot.

Uppsatsen har i led med den slutsatsen argumenterat för att problemens lösningar i högsta grad skall lösas genom ingrepp i den vardagliga strukturen, att behandla frågan som ett administrativt och praktiskt problem, snarare än ett politiskt och etiskt. Kontingensen och inte hastigheten i sig har proklamerats som det reella problemet, det är snarare så att hastighet respektive tröghet är styrningsmöjligheter. En annorlunda administration av vardagslivet där fler lever lika gott med mindre genom att sambruka ting och transporter, och där fler väljer det bättre alternativet av rent egocentriska skäl pga. additionella värden (som hälsa, tid och bekvämlighet) kan skapa en livsstilförändring mycket enklare än en ideologiskt grundad förändring. Tidsdiagnostiken är nyckeln, det gäller att identifiera de incitament som i egen kraft är antilogiker till den rådande ordningen. Governance strukturen har dömts ut som en oförmögen ordning eftersom den inte intresserar sig för en generell och stabil ordning utan en flytande ordning, dikterad av särintressen. Den andra utmärkande företeelsen – ”fast policy” – må vara ett demokratiskt problem men kan också vara en tillgång, i ett slag kan t.ex. planerat föråldrande förbjudas. Men problemen med accelerationssamhället och ackumulationen för ackumulationens skull kvarstår och härtill är det upp till *de andra* ovan nämnda incitamentens införande: att låta dem styra i det fördolda på ett liknande sätt som den ”osynliga handen”, i det att det gagnar individen och flertalet, men *i motsatts till den slags konkurrens* som i ett längre perspektiv inte kan sägas tjäna allmänheten, då den långsamt tär på de grundläggande förutsättningarna för välstånd.

Anförd litteratur

Arrighi, Giovanni & Silver, Beverly: *Chaos and Governance in the Modern World System* (University of Minnesota Press, 1999)

Balakrishnan, Gopal: *Speculations on the stationary state* (New Left Review, No. 59, 2009)

Beniger, James R: *The Control Revolution – Technological and Economic Origins of the Information Society* (Harvard University Press, 1986)

Berman, Marshall: *Allt som är fast förflyktigas – modernism och modernitet* (Arkiv förlag, 2001)

Castree, Noel: *The Spatio-Temporality of Capitalism* (Time & Society, Vol. 18 No. 1, 2009)

Gadamer, Hans-Georg: *Förnuftet i vetenskapens tidsålder* (Daidalos, 1989)

Harvey, David: *Den globala kapitalismens rum – på väg mot en teori om ojämna geografisk utveckling* (Tankekraft förlag, 2009)

Harvey, David: *The Enigma of Capital – And the crisis of capitalism* (Profile books ltd, 2010)

Harvey, David: *The Limits to Capital* (Verso, 2006)

Hassan, Robert: *The Speed of Collapse: The Space-Time Dimensions of Capitalism's First Great Crisis of the 21st Century* (Critical Sociology, No. 37, 2011)

Heidegren, Carl-Göran: *Ernst och Friedrich Georg Jünger – Två bröder, ett århundrade* (Atlantis, 2011)

Isenberg, Bo: *Överflöd och ofullbordan – Essä om det moderna* (Coyote förlag, 2001)

Jessup, Bob: *The Spatiotemporal Dynamics of Globalizing Capital and Their impact on State Power and Democracy* (artikel i) *High-speed society: social acceleration, power and modernity* (The Pennsylvania State University Press, 2009)

Marx, Karl – *Kapitalet*, band I (A-Z förlag, 1997)

Paulsen, Roland: *Arbetsamhället – Hur arbetet överlevde teknologin* (Gleerups, 2010)

Peck, Theodore & Brenner – *Neoliberalism Resurgent?* (artikel i) *The South Atlantic Quarterly*, Duke University Press, 111:2, Spring 2012

Pellizzoni, Luigi: *Governing through disorder: Neoliberal environmental governance and social theory* (Global Environmental Change 21, Elsevier Ltd., 2011)

Podobnik, Bruce: *Global Energy Shifts – Fostering sustainability in a turbulent age* (Temple University Press, 2006)

Radkau, Joachim: *Nature and Power – A global history of the environment* (Cambridge University Press, 2008)

Rosa, Hartmut – *Alienation and Acceleration - Towards a critical theory of late-modern temporality* (NSU Press, 2010)

Rosa, Harmut: *Social Acceleration: Ethical and Political Consequences of a Desynchronized High-Speed Society* (artikel i) *High-speed society: social acceleration, power and modernity* (The Pennsylvania State University Press, 2009)

Schmidt, Wolfgang: *Pengarnas frihet – Om finanskrisens politiska ekonomi* (Daidalos, 2009)

Sewell, William H. Jr. - *The temporalities of capitalism* (Socio-Economic Review, Vol. 6, No. 3, 2008)

Virilio, Paul: *The Great Accelerator*, Polity Press, 2012